

ROSA
LIKSOM

väylä

KERTOMUS

LIKE

© Rosa Liksom & Like Kustannus / Kustannusosakeyhtiö Otava 2021

Esilehtien piirroksset: Rosa Liksom

LIKE

Like Kustannus Oy
Helsinki
www.like.fi

ISBN 978-951-1-39955-1

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

kiitos Harri Haanpää

Ko mie ja Katri olima koalla urakalla saahneet kyörättyä karjan maantiele, taivas peitty syksyseen utuharssoon ja kohta alko tihuutahmaan jäähilheistä vettä. Kaikki muut lehmät paitti Ilona pölästyit teräviä hiutahleita ja haijaannuit. Sisko, Pirkko ja Liina rynnit ojjaa pitkin, Kerttu reistasi paeta methään, Siskon eeliskuussa synnyttämä Sokkerivasikka tanssi paikahlaan, Soma kiipesi Kielon sölkhään ja molemat rääyit. Pajukko männikön reunassa oli kuitekki niin tiheää, märkää ja mustaa, ettei Kerttu päässy sen läpi. Se palasi tiele lyötynä ja pää painuksissa. Mie kattoin taaksepäin. Sieltä tulit koala vauhila Martta, naapuritalon navet-tapiika, ja sen apupoika Matti Iisakki-isänän karjan kanssa. Olima sopihneet, että kuljema yhdessä.

Pohjosen suunalta laahusti väsynyttä väkeä elikoihneen ja toiselta suunalta pöykkäsi pitkä letka kyläläisten lehmiä ja joutokarjaa. Taempana nilkutti naapurin Taneli-ori. Sitä ohjasti renkipoika. Taneli veti lahoja kärryjä, joissa kyyhötti muutama laiha ja valkonaamanen vanhus. Olit vissiin kauempaa mettäkylästä, ko en tuntenu niitä. Mykkänä vael-tavan kansan johtomiehenä oli papparainen. Tämä valitti

itteksensä, kuinka henki ei kulje ja rinthaan pistää. Hunteerasin, että kyllä maailma on kummallinen paikka.

Isä oli pistäytynny eelisviikola kotona ko se oli saanu evakuoimislommaa. Se sano, että päivänä minä hyänsä ryssä tullee tänne tai meän pittää alkaa tappelehmaan saksalaisien kanssa. Että teän ja lehmitten täytyy panna hopusti Väylän yli läntheen. Mie kattoin että onpa isä synkkänä. Sen ryhti oli lysähtänny ja käetki vain roikuit. Näytti siltä ko se olis antanut periksi elämän eessä. Loppuillasta makasin omassa sängyssä ja kuulin ko äiti sano isäle, että luota Jumalhlaan. Isä siihen, että Jumala auttaa niitä, jotka auttavat itteänsä, hänen osalta viimiset ripheet Jumalasta jäit itärintamalle.

Isä kerkisi olla vain vuorokauen kotona ko sille tuli käsky lähteä takassin sotihmaan. Ennenko se pani tien päälle, se kuttu minut tykönsä ja sano, että hän jättää äitin minun vastuule. Piä huoli, että soon elossa ko mie pallaan, se sano ja halasi minua kauhean lujjaa ja pitkhään. Tunsin, että se piätti itkua.

Setä lähti äitin kanssa menemään kohti Väylän rantaa muutamaa päivää aikasemmin ko met. Ennen tien päälle lähtöä äiti lyllersi mahansa kanssa ja plokkasi salin senkin laatikkoja, valitti muutaman hoppeisen lusikan ja tunki net isän ostahmaan mustaan väskyynsä. Setä laavasi mettänpuolen kamarin kirjotuspöyän ääressä tarkhaan papereita, valitti niistä muutaman, sujhautti net siannahkaseen salkhuun, pujhautti salkun kainahloonsa ja sano, että lännen

puolela katoma sitte yhessä, mihinkä asetumma. Äiti vitkutteli niinko se pruukasi tehä ennen matkhaan lähtöä. Muut sait aina oottaa sitä. Lopulta se nousi Seän auttamana lastipiiliin lavale, knyytätyitten pahvilaatikoitten, tuohivakoitteen, piironkin peilin, papan perinöksi jättämän laiskanlinnan ja muitten kyläläisten sekhaan. Mie kattelin niitä, että näyttävät aivan helluparilta. Ajatus tuntu niin vistolta, että pyyhkäsin sen heti poies. Piili törhäytti liikheele, nuoli tökshäytellen tietä ja katosi mutkan taka. Murre vilkasi minua ja pani piilin perhään. Mie huusin sitä takassin, mutta se ei totelu.

Katri tarrasi minua olkapäästä kiini ja huusi, että nyhmenhään. Mie laskin lehmät. Siinä olit kaikki. Net askelsit häissään etheenpäin. Mie vilkasin olan yli. Sielä olit oman kylän ja naapurikylitten karjat, ja niitä kuljetit tutut tyttäret ja poikaset. Täysiä ihmisiä ei juuri näkyny paitti muutama vanhempi vaimoihminen. Net taitoit matkaa keppi käessä ko niitten jalat ei taihneet ennää kunnola kantaa. Meitä kaikkia yhisti yksi asia, olima tien päälä ja kuljima kohti länttä.

Palsasuon kohala maleksi kolmijalkanen poro. Ko olima kulkehneet hyän matkaa sen ohi, meän takkaa kuulu laukhaus. Vilkasin ja näin, että poro sätki ojanpenkala. Kohta jäähilheinen vesi muuttu reiphaaksi raekuuroksi, joka suli suon jälkheen tihkuksi. Äkänen tuuli taivutteli tienvierustan ruutinruskeaa, satheitten kastelemmaa heinikkoa ja repi minun hamheenhelmaa. Meän kylän viimisen maitolavan kohala mettästä poukkosi tiele toisela vuela oleva sonni, jonka molemphiin kylkhiin oli maalattu puukstaavit K.P. Se alko heti astuhmaan Siskoa, sitte soli jo Kertun päälä ja yritti astua Ilonaaki. Ilona katto sitä niin vihasesti kulmitten alta, että se perräänty. Mie läimin pajuvittala sonninin perrää ja kiljuin kimakalla äänelä, mutta se vain heilutti pulleata pallia ja pystyä kullia. Pari lehmipoikaa, jotka olit nousseet hevostensa pääle ratsaile, yritit ajjaa sonninin poies laumasta. Se ei tietekhään onnistunnu. Sonni oli niin kiimassa, että olis painelu vaikka hirsiseinän läpi. Sen häntä sojotti suohraan taihvaasseen. Lehmät villiinnyit ja koko meän kylän karja hajosi. Kuka säntäsi mihinki, kuka oottahmaan perse pystössä vuoroansa. Mie juoksin pitkin ojitten poh-

ja ja mettänreunoja ja sain meän karjan takassin tiele. Las-kin päät. Yksi puuttu. Martta sano, että Kertun häntä vilah-ti tuola mutkassa. Mie jätin karjan Katrin huoleksi ja lähin kälppäsehämään Kertun perhään. Arvasin, että kotia soon menny, vaikka sielä ei ollu enää kethään.

Kotokartano näytti kolkolta, vaikka vielä äsken se oli täynä elämää. Ei etes kotimieheksi jätettyä Tirsu-kissaa näkyny. Hoksasin, että kuistin kukkapenkin kehäkukat olit alkusyksyn yöpakkaneen tappanu. Kamarin klasi oli jääny raohleen. Menin sisäle. Pirthiin olima jättähneet vanhan penkin ja raanun seinäle ja sielä tuoksahteli vielä saus-tettu kala. Kamarissa leijaili äitin haijju ko se sairasti aina sielä. Kauhu kourasi minua sisältä, vein äkkiä klasin kiini ja juoksin kartanolle. Kattoin rakenuksia. Melkein veet nousit silhmiin, mutta samala helpotti. Kertun löysin tyihästä navetasta. Se vapisi ja katto minua jotenki hämmästyhneen olosena. Mie lähestyin sitä varovasti. Kohta olin sen vieressä ja aloin pyyhkiämään sen hikistä kaulaa, kohtasin sen sil-mät ja minua hävetti. Hävetti olla ihminen, jonka armoila se oli. Porisin sille, että ei mithään hätää, lähemä retkele, Väylän toisele puolele, siellä on makeaa rehua, homheetto-mia heiniä ja lämmin navetta. Kerttu kuunteli, mutta mie näin, ettei se uskonu minua. Onnistuin maanittelehmaan sen hinkalosta poies. Se lähti hoipertelehmaan pitkin koti-tietä, ja sitte ko näki pitkän suoran päässä kolonnan, se myl-väsi ja pani juoksuksi.

Sillä aikaa ko molin hakemassa Kerttua, K.P.-sonni oli

rauhottunnu sen verran, että se askelsi muitten keskelä jä-mäkästi. Se haukko niin rankasti ilmaa, että oikein pärsky. Se hivuttautu Ilonan rinnale ja meän oli pakko hyäksyä se osaksi meän karjaa ja kolonnaa. Suon kohala meitä lähti ohittahmaan Suomen armeijan kuormapiili. Sen lavala seisoskeli mulle tuntemattomia poikasia. Net näytit melkein huvittavilta. Niilä oli liian isot asepuvut, hennoila kauloila roikkuit raskhaat patruunavyöt. Joukossa vilahti kirkonky-län räätälin poika Elia-Eehvraimi. Soli auttamassa issäänsä ko äiti teetätti mulle mummon hautajaissiin uuen pyhä-kläninkin. Mie tunsin syää sääliä kloppeja kohtaan ko näin niissä meän Jakke- ja Sakke-vaihnaat. Nekki olit vielä poi-kasia ko lähit joulukuussa kolmekymmentäyhöksän omasta tahosta sotihmaan itärajale.

Jokasesta tienhaarasta tuli fölhjyyn lissää karjaa ja niitten paimenia. Melkein kaikki kuljettajat, jos hevosten ajomie-hiä ei lasketa, olit minun ikäsiä tai minua muutamaa vuotta vanhempia tyttärenhutahteita tai suorasthaan räkänokkia niinko Martan föllyssä kulkeva naapurin pirttipian leh-tokläppi Matti. Soli vasta yheksän vanha, mutta jo ossaava työmies. Ennen Laamasen maita meitä oli hiekkatiellä pitkä sätkivä revohka. Täyskasvusen nautakarjan pääluku yliti toi-sele saale. Niitten lisäksi matkassa kulki kohtalaisen kokosia vasikoita, hiehoja ja pienempää sonnkarjaa. Äijit kuskasit hevuskärryissä puulaatikkoihin sullottuja emakoita. Sioila oli syyskelissä kylmä ja net vinguit surkeina. Kärryissä oli myös pärekoreja, joista kuulu kaakatusta ja kukon kiljun-

taa. Joku oli ottanu kanatki matkhaan, vaikka määräyksen mukhaan niitten kaulat olis pitäny katkasta ennen tiele lähtöä. Äskettäin syntyhneet vasikat ja alle kaksvuotihaat siikiöt sait ajjaa hevoskyytilä. Net kattelit ihmeissään silmissä vilisevää mettää. Vasikat olit hyätuurisia ko olit syntyhneet justhiinsa ennen pakhoon lähtöä ja sait matkata kärhyissä. Toissaalta nolit huono-onnisia siinä mielessä, että sa-tuit syntyhmään just silloin ko piti jättää synnyinnavetta ja paeta toiseen maahan.

Mutka mutkalta karja rauhottu ja iltaa kohti koko kara-vaani askelsi märkänä ja väsymyksestä välinpitämättömänä kahessa jonossa ko sotihlaat. Meän kylän vanhat ajomiehet Ruuperi ja Eevertti ohjastit lempeästi Taimia ja Taunoa, jokka puuskutit, ko olit niin vanhoja, ettei niitä oltu huolittu etes sothaan. Molemitten hevosten kärryt olit täynä lypsin-astioita. Taunon kärryissä olit niin lyhykäiset aisat, että se löi joka toisela askehleela takajalkansa kärhyin. Se tietekki kävi kipeästi, ja tuska pani sen juoksehmaan, jollonka sitä sattu vielä pahemin.

Naapurikylän poikaset talutit tottuneesti vapisevia var-soja, jokka tuijotit vailla ommaa tahtoa etheensä, koska ei-vät voihneet ymmärtää mihin heitä viethiin. Seittemän tien risteyksessä – niistä kaks oli itte asiassa mitätöntä neulas-polkuu, yks oli kärrypolku ja yks postipolku – kaiku sak-salainen marssivärssy ja toiselta suunalta kuulu laahaavasti veisattu Jumala ompi linnamme.

Mölyn keskelä seiso muutama kirkonkylän lotta ja kun-

nanlääkäri, joka kysy hätäsellä äänellä jokaselta: Oleks sie terve? Mie nyökkäsin, ja Katri, jonka Setä oli hommanu minun avuksi, vastasi syälä huokauksella. Lääkäri ja lääkintälotta korjasit veriklimpejä yskivät vanhukset poies kolonnasta. Pikkulotta sano, että net fööräthään Väylän län-sipuolele, lähimphään kulkutautisairaahlaan. Varusmiehet autoit saihrait nousemaan armeijan lastipiilin lavale. Siihen oli rakennettu vanerista jonku sortin tuulensuojat. Paisetautiset, mätivät, syyhyset, kurkku- ja korvatautiset, reumatismin riivaamat, tyrän kanssa eläjät, ittensä polttahneet tai paleluttahneet koothiin toiseen ryhmään. Postipolkua lähesty muutama vanhempi saksalainen sotilas. Net liityit ensin meän kolonnan perhään, mutta jo kohta ohitit meät. Mie seurasin ko net pyöritit vintilällä joka toiseen sähkötolppaan reiän, tungit reikhään panoksen ja sanoit räjähtävängsä tolpat sitte ko olema menheet menojamma. Joka toisen tolpan net sahasit puolivälistä poikki.

Ensimmäiseksi yöpymispaikaksi meile oli määrätty Laamasen harju. Ko pääsimä perile, sielä oli täyelinen kaaos. Eri kylitten karjat olit sekkaantuhneet keskehnään. Meän kylän nauoitten kaulassa roikku kilkura, johon olima jo kotona riimustahneet elikon nimen, iän, omistajan nimen ja osotheen. Korpikylän lehmitten korhviin oli tehty samalainen leikko ko poroile. Joittenki lehmitten lautassiin oli poltettu tai maalattu isänän etukirjaimet. Seassa vaelsi lehmiä, joila ei näyttäny olevan mikhäänlaista merkkiä, net oli jätetty Herran halthuun. Lu-

jahermosin lypsykarja nyhti äperiittää olkilaon takana. Leh-
mät, jotka olit kaottahneet sekamelskassa laumansa, mylvit.
Hevoset hirnuit, emakot vinguit laatikoissa, kanat kraakuit ja
koirat räkätit. Vain lamphaitten määintä puuttu kuorosta. Net
oli jätetty oman onnensa nojhaan kotikylitten methiin, koska
niitä ei pirukhaan saanu kesän vaphauen jälkheen kiini. Hie-
hot juoksit turpa vaahossa, puskit ja astuit toisihaan, korisit
henkitorheessa eikä totelheet keskenkasvusia lypsäjiä ja vielä
vähemmän kläppejä, jotka karjankuljettajina yritit saaha hom-
haan jotaki tolkkua.

Mie katoin sitä näytelmää hetken halvaantuhneena ja
ymmärsin, että vielä kauheampaa on eessä, jos lehmii ei
saaha ajettua omhiin aitauksiin.

Tuuhleen tarttuhneet mitättömät rakheet panit minut
liikheele. Katri huusi, että viehään meän karja sivumalle en-
nen ko nekki vauhkoontuvat tässä myllyssä. Ilonalle Katri
hoki häthääntyhneelä äänelä, että kaikki hyin. Ilona löntysti
sivumalle ja jäi seisohmaan suuren pihlajan etheen ylhväänä
ko tsaaritar. Meän navetan vanhimpana se näytti esimerk-
kiä, mitenkä pittää käyttäytyä villiintyhneitten lajitoveritten
seassa. Saimme kyörättyä muut lehmät Ilonan ympärille,
Sisko ja Sokkeri mukhaan luettuna. Soma ja Kielo löit mak-
kaahmaan vähän kauemaksi. Net olit ko höperöt kaksoset,
vaikka niilä oli vuen verran ikäeroa. Katri jäi vartioihmaan
toisisthaan turvaa ja lämpöä hakevaa laumaa ja mie lähin
auttahaan muita.

Myöhässeen iltapäihvään mennessä olima erotelheet

meän kylän lehmät naapurikylylitten lehmistä. Kaikki olit omissa aitauksissa. Vasikat olima ajahneet kesänavethaan ja siat viehneet läähviin. Kanakorit kannoima vanhaan puohhiin. Ratasvuomanpommi-sonni, joka oli astunu aikoihnaan Ilonan, ja meän Janne olit löytähneet kaaoksessa toistensa tykö. Puukko-Väinö oli sitonu molemat Tamaran kärryitten perhään. Välilä net mittailit toisiansa tuimina, välilä nuolit toistensa turpia ja välilä mölisit ko kiimaset hiehot. Tuuli tyynty ja lakkasi satamasta. Minun jalat olit liitimärät, niitä paleli, ja samala hiki virtasi niin, että kläninki liimautu kiini sölkhään, takki senthään suojasi olkapäitä. Katri hoputti minua lypsykaveriksi. Se lypsi Kertun, mie Liinan, Siskon ja Ilonan, Pirkko oli aikuinen lehmä, mutta sen vetihmiin ei tarvinu koskea ko se taisi olla maho. Saima maitoa vasikoile ja kurmima sitä itteki niin, että oksenusta lykkäsi. Istuima uupuhneina ja kylmissä vierekkäin kivele ja puristimma lujasti toisiamme käestä. Syysyön pimmeys syveni. Huoli karjasta painoi niin raskaana, että jouvuin imehmään ilmaa. Martta tuli ja sano, että pääsemä nukkuhmaan lathoon, sielä on heiniä, voima kaivautua niitten sekhaan.

Lathoon oli kerääntynny kymmeniä karjankuljettajia. Jokku korisit, jokku ähkit unissa. Vanhimmat tyttäret ja puolipörröt lehmipojat loikoilvit vierekkäin pienestä klasista luikertelevassa kasuavan kuun hennossa valossa. Martta aukasi nyyttinsä. Siinä oli vain kolme esinettä: emalinen pata, soppakauha ja lusikka. Se sutasi tytyväisenä nyyttinsä kiini ja piilotti sen heinitten sekhaan. Martta ja Matti kaivoit

heihniin ison ja syän kuopan ja met käperyimä siihen. Matti kellahti Martan kainahloon, mie kyyhötin Katrissa kiini ja kuuntelin, ko sen keuhkot soit. Aattelin kototaloa. Met pääsimä pakhon sottaa, mutta se ei. Mitenkä sille käypi? Saa-piiko se kylkheensä kranaatin, putoaako sen pääle pommi, poltethaanko se? Entä mie itte?

Aamulypsyn jälkheen kannoin Katrin kanssa karjale vinttikaivosta vettä ja laosta kuivia heiniä. Aitan etheen oli ilmaantunnu soppatykki, josta lotat ja pari sotilaskotisisarta jaoit meile hernekeittoa. Söimä vuorotellen Martan paastako lautasista, kipoista, lusikoista ja kupeista oli uupelo. Rokka maistu niin hyäle, että olisin voinu uia siinä.

Aurinko hyppäsi paijjukoitten pääle ja kohta se lämmitti mukavasti minunki pärstää. Otin Katrin kanssa leetinkiä. Vahtasimma ihmisiä. Ko se homma alko kyllästyttähmään, mie hain talon navetasta harjan, ja suima yhdessä vasikat ja lehmät. Katri letitti minun tukan neljälä suortuvalla niinko Karjalassa pruukataan tehdä. Mie kampasin oikein vasitens vaaleat, karheat hiukset ja sioin net niskaan kiini. Pujotelimma tuohesta vakkoja, pyrähtimä kankhaale ja keräsimmä vakat täyteen sieniä, sopivasti kypsiä puolukoita ja puoliksi paleltunheita vetisiä mustikoita. Matti löysi rämheen reunalta, sammalten alta monta litraa pulleita karpaloita. Net olit niin kypsiä, että ko Matti kaato minun kätheen niitä kouralisen, alimat valutit mehua minun kämmenelle. Mie aattelin sottaa ja kuolemaa. Tunsin selkeästi, että mie

elän ja minusta lähtee lanka, joka sitoo minut maailmaan. Amiraaliperhonen lennähti minun rantheele. Se oli musta ja siivissä oranssit nauhat niinko pittääki. Opettajan mukhaan se tarttee kaks sukupolvea siihen, että lentää tuulen matkassa etelän mailta tänne minun tykö. Panin merkile, että K.P. kuljeskeli lenseänä Ilonan perässä. Ilona ei ollu huomaavinakhaan sitä. Yhtäkkiä K.P. pillastu, rytisti ojan kautta mäntyvoittosseen methään ja katosi sinne. Taihvaan korkeukshiin ilmesty kaks pohjosta kohti liikkuvaa mustaa pistettä, joittenka jyry vihlo korvia.

Olima huilihneet ja hyörihneet melkein ymmyriäisen päivän. Kenttäkeittiön suunalta joku huusi, että täälä on tarjola talon emänän lahjottammaa lamphaanlihhaa. Mie ja Katri juoksima paikale ja saima kouhraan lihamöykyt. Il-lanhämyssä mäiskyttelimä aitan rappusilla lammasta niin, että rasua valusi suupielistä. Siinä samala kattelin, mitenkä tien toisela puolela vanha mies kulotti pelloitten pientahreita. Liekit etenit hulmuten ojan suuntasesti niin, että musta sau nousi seinänä taihvaissiin. Minun miehleen ilmesty ajatus, että vanha maailma on menossa maihleen, ja mahassa alko pulputtahmaan huomispäivän kauhut. Sain rauhotetua itteni ko aattelin, että aika muuttuu niinko kaikki muuki, liukenee, hajjaantuu, rappautuu muuksi ja siitä lähtee syntyhmään ja kasuahmaan jotaki uutta.

Suojeluskuntapäälliköltä tuli käsky lähteä lampsihmaan. Martta oli yrittännu kyselä harjula seisoskelevilta sotihlailta,

miksi meät panhaan illansölkhään, mutta net joko ei tiehneet syytä tai ei haluhneet sanoa sitä. Martta huusi, että hän ei lähe mihinkhään. Yksi sotihlaista tuli ja sano, että tehettä justhiinsa niinko käskethään, sinkkuroijat tapethaan. Mie näin, että se iski silmää Katrile.

Laamasen harju tyhjeni lauma kerrahlaan. Joilaki johtolehmillä olit päititet ja taluttajatyär päititten päissä, usseimilla kalkattava kello kaulassa. Tielä laahusti vieläki pohjosesta tulevaa karjaa, karjapiikoja ja muuta läntheen vaeltavvaa sakkia. Monila näytti olevan jalvoissa häärivä lapinpystykorva tai sekarotunen porokoirra. Mie rukkoilin, että meän Murre, joka lähti juoksehmaan Seän ja äitän perhään, olis liivahtannu lautale ja päässy läntheen turhvaan.

Siiryimä märäle ojanpohjale, ko halusimma jättäytyä viimiseksi. Mie arvelin, että niin voin parhaiten pittää karjan rauhalisena. Liitimä sitte meän karjan osaksi pohjosesta virtaavaa karavaania ja aloima vaeltahmaan kohti auringonlaskua tietämättöminä siittä, mihin seuraavan kerran pään kallistamma.

Loppuilta oli syänharmaa, muttei satanu. Viljapelloitten jälkheen meitä tuli vasthaan saksalaisten ohjastama venäläinen vankikolonna. Vangit olit surkeissa traasuissa, niitten päät oli ajettu kaljuiksi ja net vapisit. Saksalainen upseeri komensi meät siirtyhmään vanhale tiele. Kohta met tallustelima letkassa ohi pihlajarivistön, kynnetyitten pelloitten, kohti niitten takana kasuavvaa myrkynvihreää mettää, kohti yötä. Vanha tie muuttu koko ajan kapeammaksi,

vaihtu kylätieksi ja sitte kosteaksi karjapoluksi. Polun päälä loju satheelta säästyhneitä, rapisevia pihlajan- ja koijunlehtiä. Hämähäkitten seitit kimmalsit myöhäsillan kosteussa puitten ja pensaitten oksila.

Oli jo pimeää ko tulima kapealle joele. Lehmät asettelit sorkkia varovasti liukhaitten kivitten välhein, mutta silti poukkoilit ja kompuroittit hätä kurkussa. Niitten jalat olit verilä, kaatuneitten puitten oksat olit jo alkumatkasta raapihneet niitten utahreetki naarmuile. Joen toisela rannala Martan karja luikahti syäle methään ja meän lehmät perässä. Net haistoit voi- ja lehmäntattiapajat. Sanoin Martale, että jäämä tähän yöksi ja annama karjan ahmia sieviä ko niitä vielä on. Mie kannoin Matin kanssa mettästä kaks kohtalaista keloä ja tehimä rakovalkean. Liekit nuolit ikihonkia punaisina ja keltasina. Olima lophuun ajettuina, mutta silti minun syän oli kevyt. Tunsin itteni irtonaiseksi ko villipeura. Olin matkala avahraan maailhmaan, joka oli uusi ja tuntematon. Nukahtimma nuotion lämmössä yhteen kassaan ko kissanpennut.

Lähimä liikheele jo aamuhämärän aikhaan. Taivas kirjastu samala, ko pääsimä nousehmaan leveämälle, hopeakuusten reunustamalle mettätiele. Kuljima keskipäihvään saakka hyvinki helpottuhneina, mutta sitte tie vaihtu taas karjapoluksi ja siitä eehleen ansapoluksi, joka sekini katosi luhtavillan koristahmaan suohon. Katri nyhkytti, että hukuma suon silhmään. Mie näin, että sen voimat olit kaohneet ja se pölkäsi. Mieki meinasin jo antaa periksi. Samassa

Martta alko huutahmaan, että suon takana on koa maa. Otima kenkäraajat kainahloon ja kahlasimma suon poikki paljain jalvoin. Jääriitheiset hetheet ulottuit lehmitten vat- haan saakka ja net ammuit ko lahattavat. Ilona katto minua, sen silmiä kärvensi kauhu. Ko jalvoitten alla alko vihoinki tuntuhmaan mettänen maa, minunkin silmistä valuit kyy- nehleet. Aurinko nousi taihvaale ja sen kultanen valo toi lohtua. Met pysähtyimä vetähmään henkeä. Sisko nosti tur- van kohti puitten latvoja, yritti mylvästä, mutta ääntä ei tullu.

Pohjoselle taihvaale kerräänty pilviä. Net kiisit auringon päälle ja valo katosi. Menin Ilonan viehreen, rapsutin sen korvan sisäpintaa ko se tykkää siitä ja sanoin, että emmä anna periksi. Alko vihmohmaan laiskasti vetistä räntää. Isot hiutahleet, märät ko justiinsa pestyt hantyykit, huuhoit mi- nun silmiä, suuta, palhjaita poskia ja valuit kaula-aukosta sisäle. Liinan sorkat olit jo alkumatkasta kuluhneet, se jätti loskaseen maahan verisiä jälkiä. Ei auttanu ko painela et- heenpäin. Pääsimä nousehmaan rapaselle päätiele. Olin turtana satheesta, mutta pelkkä maantie, vaikka liukaski, anto mulle voimia. Katoin Katria. Se yritti hymmyilä. Tu- lima peltoaukealle. Pilvet siiryit yksi kerralansa auringon eestä ja ilma lämpeni. Kaikki väsymys pursusi korvista ulos, kaikkosi ja nousi taihvaissiin. Mie näin itteni osaavana ja it- telisenä karjaihmisenä, jolla on kunnan navetta lehmile ja pirtissä yhtä paljon kirjoja, mutta eri kirjoja ko Seän salissa. Semmosia, mitä en ollu vielä lukenu.

Meän ohi korröytteli monelaista sakkia: saksalaisten sotihlaitten muoostaman tivisioonan ripheitä, itärajalta pal-laavia nääntyhneitä ja likasia sotihlaita, joittenka silmissä kiiksi elhoonjäämisen vimma, lottia ja rintamanaisia ynnä etelän ihminen, joka oli asunu sota-ajan Väylänvarressa ja oli nyh menossa saksalaissottaa pakhoon takasin kotiansa. Meilä oli ollu sottaa paossa isän serkun kaks minua nuorempaa tyärtä. Mie en tykäny kummastakhaan ko net olit pääkaupunkin ihmisiä ja pölkäsit elläimiä. Onneksi äiti lähetti net jo loppukesästä kirkonkylän kanttorin matkassa etehlään.

Vasthaan tuli vetoporoja, joitten perässä heilu kesäahkio tai kolmekki. Yhessä oli tuoretta poronlihhaa, toisessa kaksi kannelista saavia, joissa saatto olla suolakallaa. Vasthaan tuli hermonsa kaottannu rintamahevonen. Se laahasi jalkoja perässä ja veti vinossa kulkevia kärryjä. Hevosta ohjasti kolkon näkönen, partanen äijä, jonka sölän taka oli lastattu viien sotavuoena nälkhiinnyttämät räpähleet. Niitä oli toistakymmentä, ja kaikitten naamat olit ko ikäihmisillä. Vasthaan tuli piironki, laijastaveettävän kansi, astiakaappi, pirtin pöytä, mustuhneita paistinpannuja, komuuti, kungastooli, kukkalauta, enkelitaulu sekä kannelisia tuohivakkoja, rukki, juuripytty, taikinatiinu, pulleita paperisäkkejä, joista yhdessä oli reikä josta pilkotti värikäs ryijy, puulaatikoita ja kangasnyssyköitä, rikkinäiset poron valhjaat, katkehneita aisoja, heinäharavia, pläkkirautapatoja ja vääntyny kihveli.

Oli sininen hetki ko saavuima Marjasaaren kartanon maille. Ilma oli kuulas. Käänyimä komealle kojukujale. Talon lehmät olit laiumella kujan reunassa. Net kattoit meitä turvat mutrula, aloit mylvihmään ja hakkasit etujalala vihasesti maata. Jo kohta niitten johtajalehmä ryssäytti lahon aijan läpi ja muut lehmät sen perässä. Yksi lehmistä syöksy puskehmaan Siskoa, toinen hyppyytti Sommaa. Talon kläppikatras juoksi ajahmaan ommaa karjaansa takasin laiumelle ja tilanne raukesi.

Joka paikassa, mihinkä mie kattoin, oli höökä päälä. Varusmiehet pystytit valtavia teltoja märäle pottumaale. Onnistuima ajahmaan karjan runsulaon etheen. Lehmät löit saman tien maate. Martta kävi tieustelukieroksella ja sano, ettei yhesäkhään rakenuksessa ole ennää tillaa eikä tänne saa sytyttää tulia, jou'uma nukkuhmaan kosteissa tamihneissa taivasalla. Mie väistelin elikoita ja pääyin saunale siinä toivossa, että etes sielä voisin vähän kuivatella alimpia vaatheita, mutta saunan etheisessä oli vastassa lehmän perse. Itte saunassa näytti olevan kolme märehtivvää kanturaa. Saunan viehreen oli pystytetty armeijan telta, jonka

oviräppänän sivussa nökötti kepin päässä Punaisen Ristin lippu. Teltan eessä oli kalvakas, hiljanen jono. Kuka oli loukanu jalkansa, kuka olkapäänsä, kuka huoju lenssussa, kellä oli hiertymiä ja syviä haavoja raajoissa, kenen mahalaukku oli rumpuna ja pettäny pahasti.

Tunnistin Siskon äänen. Se mylvi surkeasti. Menin kattohmaan. Se makasi maassa, sen utahreet olit mahottoman paisuksissa ja niitä tietekki särki. Sokkeri yritti viimillä voimilhaan tökkiä sitä ylös, mutta Sisko vain röhnötti. Mie näin, että sillä ei ollu kuumetta. Se oli vain niin poikki, ettei jaksanu nousta. Hain Katrin, Martan ja Matin avuksi ja yhdessä saima kammettua Siskon jaloihleen. Sokkeri imi hetken ja rojahti väsyhneenä maahan. Mie lypsin Siskon ja juotin ternin allapäin seisoville Tyyrale, Sylvile ja Laulule, jotka olit Martan isoja vasikoita. Net piristytit ja loit minhuun uskoa siitä, että niitä ei tartte matkan varrela tappaa. Lopun maion sekhaan heitin kouralisen pulleita mustikoita ja muhkeita puolukoita ja hörpimä sen porukalla.

Syksyinen räntäsaie käväsi kattomassa meitä, mutta vaihtu pikkuhiljaa laiskaksi vesisatheeksi. Kohta sekin loppu ja vähän lämpeni. Matti toi viestin, että kartanolla on ruokaa. Lähimä sinne. Kenttäkeittiön ympärillä kihisi sankka väkijoukko. Oli sotilhaita, nostoväkeä ja ennen kaikkea meitä karjankuljettajia. Oli pakolaisia joka lähtöön. Muutama saksalainen entinen aseveli ja nykyinen vihollissotilas mahtu porukan sekhaan. Lotat jaovit sakeaa hernesoppaa. Martan pata, lusikka ja muki kiersit käestä toisseen. Minun käet

vispasit niin, että olkapäätki hytisit, mutta ko olin kauhonu vathaan ison annoksen rokkaa, vapina loppu. Mie tunsin ko veri syöksy mahhaan ja olin aivan pökeryksissä. Heleänaamanen lotta huusi, että teltat on pystytetty, sinne mahtuu nukkuhaan.

Teltassa oli kosteaa ko huonosti lämmitetyssä saunassa. Sen pohjale oli levitetty havuja patjaksi. Mie riisuin kläninkin ja aluvaatheet ja ripustin net kuivuhmaan katonraihaan kiinitetyle narule. Istuskelin pelkkä takki päälä. Rehellisen lian ja kosteitten rääsyitten lemhuun sekoittu raikas kuusenhavuitten haiju. Keskellä telttaa hehku verenpunanen kamina. Teltan päälikkö, seki lotta, sano, että tet saatta nukkuha, met lotat piämä huolen, ettei tuli pääse sammuhmaan. Matti vilahti Martan kainahloon, mie Katrin kylkheen.

Aamuyölä heräsin kusihäthään ja kömmin ulos teltasta. Alkusyksyn tummala pilvettömällä taihvaankannela oli reikä reiän vieressä. Tähet olit liikkumattomia aukkoja taihvaan tuhkassa, net väristelit himmeää tai kirkhaampaa valoa. Yksi muutaman saan miljoonan vuen ikänen tähtivauva oikein roihusi. Mie hunteerasin, että miksi tähestä näkkyv vain valo eikä mithään muuta. Kirkas tähti näyttää isomalta ko himmeä, mutta saattaa olla silti pienempi. Seän kaukoputkela olen sen itte nähny. Viimi vuoen syyskuussa kattelin Ahmavaaranlaelta, jonka Setä on ristiny Selenevaaraksi, vaeltavaa Veenusta. Setä praatasi, että se on sekä iltatähti aamutähti. Ja että tähet on klaseja muihnaisuutheen. Että sieltä mekki olema tulheet. Mummo porisi, että tähet

on tehty kiiltävästä jäästä ja kristallista niinko Isotalon salin kattoruunu, mutta Setä tiesi, että tähessä roihuaa kaasupätsi. Siittä valo tullee. Ko tuli sammuu, tähti kuolee.

Mäkärä purasi vihasesti minun persettä. Painelin takasin telthaan, haistelin Katrin sitruunanhajusta kainaloa ja vaivuin tihviiseen unheen.